

למי נוטה החסד האלוהי? תובנות אחדות על ספרו של מאיר שחר

מאיר שחר, שאולין: היסטוריה, דת ואופנויות הלחיפה הסיניות, תרגום דורון מגן, מאגנס, ירושלים 2022 (406 עמ').

מנזר שאולין הוא ככל הנראה המנזר הבודהיסטי המוכר ביותר בעולם. נזירי זן בודהיזם-לוחמים בלבושם הייחודי, בעלי המדאה האחד ומגולחי הראש, אוחזים במוט ומדהימים את הצופים במופע אקרובטיקה בו הם מבצעים פעלולי תקיפה והגנה במהירות מסחררת, בתנועה ובגמישות יוצאי דופן. שמו של מנזר שאולין נודע במערב בעיקר הודות לסדרת סרטי קונג־פו בכיכובם של אומני לחימה כמו ג'ט לי, ג'קי צ'אן וברוס לי, שכיכבו בקולנוע ובסדרות טלוויזיה בשנות השבעים והשמונים של המאה העשרים. התבנית העלילתית בז'אנר מקובעת ברובה, שלא לומר חסרת תחכום. על פי רוב ניצת ריב בין שני ניצים בשל סכסוך דמים, מעשה בגידה או מאבקי שליטה, שאינם אלא עילה להבניית סצנות לחימה מרהיבות שאותן ביקש הצופה לראות, והן עיקרו של הסרט. בשיאה של העלילה, הגיבור, נזיר בודהיסטי אביון (או בן דמותו), שלעתים גם נדמה שיכור או מבולבל, יקלע בהפתעה להתמודדות מסכנת חיים כשהוא לבדו, לעתים גם בלתי חמוש. קרב של יחיד מול רבים, שנראה חסר כל סיכוי, אלא שאז יגלה הגיבור תעצומות נפש בלתי מצויות ויצא כשידו על העליונה. הוא יחסל ו/או יכניע את כל יריביו בזכות טכניקת הלחימה הפנומנלית שלו, הכוללת סדרה של תנועות גוף גמישות ומדויקות ומהלכי התגוננות ותקיפה יעילים, מהירים ובלתי צפויים אותם יבצע בשלוות נפש מעוררת השתאות. ז'אנר סרטי פופ־אקשן זה זכה לעניין רב, נהנה מפופולריות עצומה ומיתג את השחקנים עצמם ככוכבי־על¹ דרכם

1 ה-BBC הגדיר את ברוס לי כ"אב הרוחני" של כל אומנויות הלחימה הספורטיביות בזמננו. "BBC", Entertainment & Arts, 18 July 2012;

התוודע המערב לטכניקות לחימה של יד ריקה (כלומר, ריקה מכלי נשק) ו/או בסיוע כלי נשק מסורתיים, וגם לסגנונות השונים של אומנויות הלחימה מן המזרח: קרטה מאוקינאוה, אייקידו יפני, טאיקוונדו קוריאני וקונג פו סיני.² עד מהרה צצו בכל רחבי המערב מכוני קרטה ובתי ספר לקונג-פו של צעירים שחלמו לזכות בעצמם ב"כוח הדרקון" או ב"אגרוף המחץ" שהיו השמות שניתנו לתנועות שהציג הגיבור הקולנועי.³

שיטות הלחימה השונות התפתחו, כאמור, בתחילת המאה העשרים ומרביתן הפכו ברבות השנים לענף ספורט נפוץ ותחרותי, כאשר באולימפיאדת טוקיו 2020 (שנערכה בשנת 2021) הצטרפו הקרטה והטאיקוונדו כענפים תחרותיים אולימפיים לענף הג'ודו הוותיק.⁴ הקונג פו, מאידך גיסא, הפך בעיקר לסמל מסחרי למיני להטוטנים ואקרובטים של אומנויות לחימה, אותם ניתן לפגוש על במות בירידים שבהם הם מפגינים מיומנויות שליטה מסונכרנות בכלי נשק מסורתיים. אלא שהאסתטיקה של המופעים

בהפקה <https://www.bbc.com/news/entertainment-arts-18738422>.
סינית מקורית של סדרת הטלוויזיה הביוגרפית "אגדת ברוס לי" (בימוי לי מון קי, 2008) שנערכה 40 שנה לאחר מותו צפו, על פי הערכות, למעלה מ-400 מיליון איש בסין בלבד ומספר דומה ברחבי העולם. ראו: <http://hollywoodstagemagazine.com/2017/11/23/ted-duran-one-of-the-stars-of-the-legend-of-bruce-lee-tv-series-wanted-in-china/>;
<https://www.netflix.com/title/70228154>

2 William Logan and Herman Petras, *Handbook of the Martial Arts and Self-Defense*, New York 1983, 2

3 "מכון קרטה", שהוא השם הנגזר המקובל כיום, בעיקר בישראל, הוא חידוש בשפה היפנית המודרנית. המונחים קרטה וקרטה-דו (מילולית: יד ריקה ודרך היד הריקה; 空手道), נוצרו במהלך המאה העשרים באי אוקינאוה (וממנו עברו ליפן) כשמות המגדירים סגנון לחימה חדש המבוסס על טכניקות של מסורות אומנויות לחימה סיניות עתיקות. לקריאה נוספת, ראו: גיצ'ין פונאקושי, קרטה: דרך חייס, תרגמה שרה הניג, ירושלים 1988. האי אוקינאוה היה במשך מאות שנים אי עצמאי, והוא סופח ליפן בשנת 1972.

4 לאחר אולימפיאדת טוקיו, ביטל הוועד האולימפי את הגדרת ענף הקרטה כספורט אולימפי; הטאיקוונדו הקוריאני הוא פיתוח של שוטקן אוקינאוה. תודה לסנאי רואי דויטמן, נשיא שוטקאן ישראל, שהפנה את תשומת ליבי.

האומנותיים גולשת לא פעם לתחום הקרקסי-פיקרסקי. וכך, העבר המפואר של הקונג פו הסיני ושל מנזר שאולין המזוהה איתו, אותו פרק בהיסטוריה הנפרש על פני למעלה מ-1500 שנה שליווה את התהפוכות הצבאיות, הפוליטיות והחברתיות של סין, כמו נשכחו לחלוטין.

חשיבותו של המנזר במהלך ימי הביניים הסינים מתועדת, בין היתר, בספרי הדרכה צבאיים שחיברו גנרלים סינים המפארים את אומנויות ומיומנויות הלחימה שהתפתחו ונלמדו בו במשך מאות שנים. שאולין היווה אבן שואבת לאומני לחימה, לאנשי צבא ולבני אצולה שנהרו אליו מכל רחבי סין. שמו הילך קסם והפך לחותמת איכות מוכחת, "תו תקן" למפתחי סגנונות לחימה, בין אם היו בוגרי שאולין ובין אם לאו. אומני לחימה נודדים שהתהדרו בידע שצברו במנזר הציגו (ואף לימדו) את מיומנותם במנזרים אחרים, ואחרים התפרנסו ממופעי ראוה בתשלום לכל דכפין. אומני לחימה נהנו מפופולריות רבה, תחילה בטווח הגאוגרפי של מחוז חה-נאן (בו ממוקם המנזר), וכמו אדוות על פני המים, שמן של אומנויות הלחימה יצא למרחוק ונפוץ בכל רחבי האימפריה הסינית, ומשם הגיע למדינות מזרח אסיה (קוריאה, ווייטנאם, אוקינאוה ויפן).⁵

5 הודות לקשרי מסחר ודיפלומטיה הדוקים בין האי לבין סין במשך מאות שנים תרגלו באוקינאוה קונג פו סיני. במאה החמש-עשרה ייסד המלך שו האשי את ממלכת ריוקו שאיחדה שלוש ממלכות (ובהן גם האי אוקינאוה). המלך הוציא צו האוסר על המקומיים שימוש בנשק מכל סוג שהוא. מאוחר יותר, במאה השבע-עשרה, השתלטו היפנים על הממלכה, וגם הם אסרו על המקומיים להחזיק בנשק. במהלך מאתיים השנים הללו התפתחו אסכולות לחימה חדשות עם מיומנויות של טכניקות לחימה ביד ריקה (קרטה) ולחימה בכלי נשק (קובודו), המשולבות בתנועות הטעיה שלמתבונן מהצד נדמו לתנועות ריקוד של מחול עממי: פונאקושי, קרטה: זרץ חייס, עמ' 41-43. פונאקושי לא מציין זאת, אולם כלי הנשק בהם אומני לחימה תרגלו (ומתרגלים כיום) שמשו במקורם ככלים חקלאיים. הסיבות לכך מובנות מאליהן. אלה הם אותם שיקולי זמינות ונסיבות שהפכו את מטה ההליכה, שהיה אחד משמונה עשרה החפצים הבסיסיים שנשאו הנזירים (עמ' 160), לכלי לחימה אסטרטגי בקרב הנזירים הלוחמים. מאותן טכניקות של הגנה עצמית באמצעות חפצים זמינים מהסביבה הטבעית התפתחה האגדה על האל וג'רפאני שנטל כלי מטבח

בשנים האחרונות, העניין המחודש (יחסית) של המערב באומנויות הלחימה הסיניות העתיקות עורר, במידת־מה, את עניינם של היסטוריונים וחוקרי מזרח אסיה. אולם יש להניח שהדימוי הקרקסי של הקונג פו כיום הוא מקור הסתייגותם של חוקרים הנמנעים מלהתעמק בתופעה ובמקורותיה, ומשום כך, מקומו של שאולין נפקד כמעט לחלוטין משדה המחקר האקדמי. היו שהזכירו את אסכולת הלחימה של שאולין כחוליה משמעותית בתולדות התפתחותן של אומנויות הלחימה הסיניות והאחרות, אך על־פי־רוב רואים בה לכל היותר נדבך אחד מיני רבים במערך רב הזרועות שעיצב את ההיסטוריה של אומנויות הלחימה הסיניות.⁶ ספרו של מאיר שחר שאולין: היסטוריה, דת ואופנויות הלחימה הסיניות, לפיכך, הוא לא רק ספר מחקר אשר מתמקד כולו בהיסטוריה הארוכה ורבת התהפוכות של מנזר שאולין, אלא גם היחיד מסוגו עד כה. הוא נכתב במקור באנגלית ויצא לאור בהוצאה לאור של אוניברסיטת הוואי (2008), תורגם לשפות נוספות (סינית, פורטוגזית, איטלקית ופולנית) ולאחרונה, גם לעברית.

שחר מתאר בספר, בהרחבה ובפירוט רב, את השתלשלות האירועים שהביאו להתפתחותן של שיטות לחימה ייחודיות המזוהות, עד היום, עם שאולין. המידע הרב אותו הוא מציג מבוסס על כתבי יד ומקורות מוסמכים, ומהם ניתן ללמוד שבעבר הרחוק זכה המנזר לתהילה צבאית ולתמיכה כלכלית של הקיסרים, וזאת הודות לשיטת לחימה ייחודית שפיתחו במנזר: התמודדות מול יריב פנים־אל־פנים, תחילה בסיוע כלי נשק מסורתיים, ובעיקר במוט ובחרב, ולאחר מכן בדרך היד הריקה, כלומר באגרופים חשופים.

(במקרה זה, שיפוד תנור עצים) כדי לגבור על שודדים שתקפו את המנזר (עמ' 140-139).

6 Peter A. Lorge, *Chinese Martial Arts: From Antiquity to the Twenty-First Century*, Cambridge 2012; Wang Guangxi, *Chinese Kung Fu*, Cambridge 2012; John Christopher Hamm, *Paper Swordsman: Jin Yong and the Modern Chinese Martial Arts Novel*, Honolulu 2006; Kenneth Swope, *A Dragon's Head and a Serpent's Tail*, Norman 2009

שחר, שהוא חוקר תרבות ודת בסין הקדם־מודרנית והיסטוריון של אומנויות הלחימה הסיניות, מציין גם הוא ששאלוין היה רק אחד מאלפי מנזרים בודהיסטים ברחבי סין (עמ' 29), אך מופעי הראווה ברחבי העולם והמנזר עצמו, שהפך לאתר תיירות מבוקש, עוררו את סקרנותו. הדחף לכתיבת הספר, הסביר שחר בראיון שהעניק לתאגיד השידור הישראלי,⁷ נבע מסקרנות אינטלקטואלית והעניין שלו כהיסטוריון ליישב את הפער שבין המיתוס לבין התדמית העממית־פופולרית הנקשרת לשמם כיום. מיהם נזירי שאלוין? האם יש גרעין של אמת באגדות המספרות על עברם כלוחמים? ומדוע דווקא מנזר שאלוין שרד בעוד שהאחרים נעלמו לתהום הנשייה? התשובות לשאלות נפרשות לקורא בפרקי הספר בגישה מחקרית נקייה משיפוטיות ומדעות קדומות, ומבוססת על שפע אדיר של מקורות מידע אותנטיים ונדירים.

פרקי הספר מחולקים לשלושה שערים הפורטים על ציר הזמן את התפתחותה של התופעה, כאשר שחר תוחם את גבולות החקירה בזמן ובמרחב שבחר בחלוקה לשני מוקדים עיקריים - דת ופולקלור: "אלה הנוגעים לבודהיזם ולאלימות מחד גיסא, ואלה הנוגעים להיסטוריה של אומנויות הלחימה והקשר שלהם למסורת הדתית הסינית מאידך גיסא." (עמ' 329). בשלושת השערים המרכיבים את פרקי הספר הוא פורט בשפה ברורה, מנוסחת היטב, שופעת פרטים ומקורות מידע, את רצף האירועים בציר זמן שיטתי־כרונולוגי ממנו ניתן ללמוד שקורותיו של המנזר קשורים קשר בלתי נפרד להיסטוריה הצבאית והפוליטית של סין הקיסרית. ראשיתם בימי הקמת המנזר בעבר רחוק (מאות חמישית־שישית לספירה), הודות לתמיכתם הצבאית של קבוצת נזירים שסייעה לעלייתה לשלטון של שושלת טאנג, הישרדותם במהלך ימי הביניים הסיניים ועד נפילת הקיסרות המונגולית (1368), שיא תהילתם בתקופת שלטונה של שושלת מינג (1368-1644) ואחריתם המרה עם עלייתה של צ'ינג המנצ'ורית, שושלת אתנית זרה ששלטה באומה הסינית

7 יובל אביבי ומיה סלע (עורכים), פה שכוך: "כל האמת על מנזר שאלוין", כאן - תאגיד השידור הישראלי, 2022. <https://www.kan.org.il/Podcast/item.aspx?pid=26779>

(בני האן) במשך 300 שנה, עד שהודחה מהשלטון על ידי הלאומנים הסינים (1911).

בניסיון להסביר את פשר כוחו בשיאו ואת הסיבות האפשריות שהובילו להישרדותו בעתות שפל מתמודד המחבר עם ציוני דרך בהיסטוריה של המנזר. במרכזו ההשפעה הגאוגרפית של מיקומו הגאוגרפי של המנזר, למרגלות הר הסונג, שהיווה מקור השראה לא רק להתפתחותם של טקסטים דתיים חדשים שנכתבו על ידי המלומדים, אלא גם להשפעה תרבותית-חברתית על סביבתו. שחר משבץ מיתוסים ואגדות שנקשרו למקום ולאנשים היושבים בו שהפכו למקור השראה ויצירתיות, מעיין שופע של אגדות ועלילות גבורה אודות אלים וגיבורים, הנושאות, לא פעם, מאפיינים על-טבעיים.⁸

פרק נכבד בספר מוקדש להתמודדות עם הסתירה המהותית והקונטרוברסלית הנוגעת לפער שבין זהותם (נזירים בודהיסטים) לעיסוק המזוהה איתם (לוחמים). מדיניות המנזר, שהתירה לנזירים לקחת חלק בלחימה פעילה, עמדה בניגוד גמור לשבועת הנזירות המוכרת מאז ומעולם בכל תרבויות העולם. העדויות ההיסטוריות שהמחבר מביא כראיות להוכחת טיעונו, ומבוססות, כאמור, על שפע עדויות, מסמכים ושאר ראיות החקוקות על אסטלות (קירות האבן של המנזר), והצלבת מידע עם מקורות נוספים, מלמדות על מגמה עקבית של נזירים, יחידים וקבוצות, שלימדו, תרגלו ועסקו בפרקטיקות לחימה לאורך מאות בשנים. חלקם אף לחמו לחימה פעילה כחיל-חלוץ למשימות מיוחדות בצבאות הקיסרים. את מסקנותיו בסוגיה הדתית ניתן לחלק לשתי תובנות מרכזיות. הראשונה, הדת הבודהיסטית אסרה (ואוסרת) לנקוט בכל סוג של אלימות והנזירים הקפידו, במידת האפשר, לשמור על עקרונותיה. יחד עם זאת, יש להניח שלכל הפחות בחלק מהמקרים, ובוודאי בראשית הקמתו, הנזירים בשאולין, כמו נזירים שחיו במאות מנזרים אחרים, שלטו בקונג פו בטרם פרשו לחיי נזורה, ולכן הלחימה לא

8 לאסופת מיתוסים וסיפורים שסיפרו נזירי שאולין, ראו:

Wang Hongjun, *Tales of the Shaolin Monastery*, trans. by C. J. Longsdale, Hong Kong 1990.

הייתה זרה להם. מתוך כך ניתן להבין שלפחות בשנים הראשונות לא היו לנזירי שאולין שיטות לחימה מיוחדות להם. כמו כן, הם לחמו רק לשם הגנה עצמית וכתגובה לתוקפנות מסכנת חיים. תוצאה של פשיטות בלתי פוסקות של פולשים, שודדים וחורשי רעה שאילצו אותם להגיב ולהגן על עצמם ועל המנזר. לעומת זאת, ההחלטה של ראשי המנזר בשנותיו הראשונות להעניק לנזירים היתר לקחת חלק פעיל במלחמה היתה הישרדותית ומחושבת והכריעה את גורלו של המנזר. לאחר קריסתה של שושלת סוי (581-618) היה עליהם לבחור בין שני הטוענים לקיסרות. בשיקול דעת מושכל הם תמכו בכוח הצבאי שהעריכו שיש לו את מירב הסיכויים לנצח במערכה. מאותו אירוע מכונן ולאורך ההיסטוריה הארוכה של המנזר, הנפרשת על פני מאות שנים, נענו נזירי שאולין לקריאתם של קיסרים והפגינו כלפיהם נאמנות עד מוות וללא מורא. כך נמנע מהם הגורל האכזר של שאר אלפי המנזרים האחרים, שנחקו כליל ולא נותר מהם זכר.

כיוון שראשי האסכולה היו אנשי ספר מלומדים, הם חיברו לתורת הלחימה הייחודית פילוסופיה מנומקת אשר יישבה את הדיסוננס. עקרונותיה הפכו לתורה חדשה, בודהיזם-סיני (צ'אן-בודהיזם), שהציגה שזירה מרתקת בין חומר לרוח וחיבור של ערכים המופיעים בשתי התורות הפילוסופיות הסיניות (קונפוציוניזם, דאואיזם) בשילוב עם "הדת החדשה" שהגיעה מהודו (בודהיזם). כדי ליישב את הסתירה שבין ספרא לסיפא אימצו מחברי האסכולה אליים-לוחמים מבין כל האלים הבודהיסטים הרבים, ובהשראתם הם פיתחו ספרות פולקלורית צבעונית עתירת יצירתיות ודמיון שהתקבלה באהדה, ומאוחר יותר נטמעה כליל בזיכרון הקולקטיבי הסיני.

התובנה השנייה אליה מוביל שחר משתמעת מתוך הצלבה של מקורות היסטוריים עם עדויות המלמדות ששימוש פעיל באבק שריפה בסין החל כבר במאה התשיעית לספירה. עובדה זו מייתרת, לכאורה, את שיטות התקיפה פנים-מול-פנים המאפיינות את טכניקות הלחימה הייחודיות של שאולין. אלא שדווקא בימי הביניים המאוחרים ולאחריהם לימדו ופיתחו הנוזרים למעלה

משבעים טכניקות לחימה אשר רק הלכו והשתכללו, ואף התוו דרך חשיבה חדשה, שכן ממנה התפתחו אסכולות של אומנויות הלחימה שנפוצו ברחבי מזרח אסיה. מה שמוביל את שחר למסקנה שלמרות שמן, אומנויות הלחימה שנלמדו בשאולין לא נועדו ללחימה בפועל אלא דווקא שירתו מגוון מטרות רוחניות, נפשיות ובריאותיות, שרק האחרונה שבהם נועדה להגנה עצמית. תובנה חשובה ומתבקשת, ואולי זה המקום לציין שהיא בבחינת המובן מאליו לכל אומן לחימה פעיל בימינו. מכאן גם נובעת הסתייגות, או אולי מוטב לומר אי נוחות, שליוותה אותי לאורך הקריאה.

לתפיסתי, הספר לוקה בשתי בעיות. הראשונה נוגעת לשאלה מהו קהל היעד אליו כוון המחבר. בספר לא ניתנת הדרכה לתרגול מעשי ברזי תורת הלחימה הייחודית של שאולין. כלומר קהל היעד המיידי אינו אומני לחימה, שדווקא הם יכולים היו להפיק מהספר את התועלת המרובה ביותר. כחוקר מנוסה, מצא שחר לא רק את הדרך לאתר מסמכים נדירים ומקורות אותנטיים אלא גם קרא אותם בשפת המקור. אולם כהיסטוריון הוא בחר, באופן טבעי, להתמקד בתחום התמחותו הספציפי. כלומר, בזיהוי תהליכים היסטוריים שהובילו לצמיחתן של אומנויות הלחימה בסין, שראשיתם במזר שאולין. התוצאה היא שחלק מהתיאורים ארוכים ומפורטים יתר על המידה. כך, למשל, בפרק שלוש, העוסק בחיבור "שיטת המוט המקורית של שאולין" מאת המומחה הצבאי צ'נג דזונג'יואו (1610), ובו מפורטים קורותיו של מחבר החיבור, מה כתבו אחרים אודותיו, מהם השמות שניתנו לתנוחות השונות ומה מפרט האורך, המשקל והחומר ממנו מופק המוט המיועד ללחימה (94-102); או בפרק חמש, העורך השוואה מדוקדקת בין הגרסאות השונות של שני ספרי הדרכה מתקופת צ'ינג (1644-1911) "ספר הלחימה בידיים ריקות" ו"נקודות הדיקור של ס'אן-ג'י", ודן במקורותיהם, במידת האותנטיות של הטכניקות המתוארות בהם, במחלוקת החוקרים בשאלה מתי נכתבו, לאיזו מטרה שימשו, הפולקלור שנקשר בהם, ועוד רשימה ארוכה של שמות יצירתיים שהעניקו מחברי הטכניקה לתרגילים שונים. המשכו בשלושה ציורים שונים שמציגים, כל אחד בנפרד, קריאות התפעלות של אורחים רמי דרג שצפו בנידרי שאולין

מדגימים טכניקות לחימה שתורגלו במנזר (עמ' 188-211).

במהלך הקריאה נותרים פערים חסרי מענה הנוגעים לחלק היישומי-פרקטי של התנועות, אותן המחבר זיהה כ"רצפי תירגול" ו"טכניקות תנועה". מן האיורים המצורפים (למשל, איור 30, "שמונת הצעדים של המוחלט העליון", עמ' 220) ניתן להניח שאלו היסודות העתיקים מהם התפתחו מאוחר יותר הקטה, הרנדורי והקומיטה המוכרים מאומנויות הלחימה בנות זמננו. מהי טכניקת "האגרוף הזורם" או "אגרוף פרח השזיף" מהם האורחים התפעלו? מהו מסלול התנועה, מהו מנח הגוף הנדרש כדי לבצע אותו ומה קצב הנשימה המאזן אותו? מאחה, וכאמור, מחבר הספר ברר לו מתוך המידע הרב שאסף את התכנים אותם הוא, כהיסטוריון, תפס כמהותיים, אין אלא לתהות שמא ידע מעשי-יישומי יקר ערך חמק מעיניו. ומי יודע מתי והאם ימצא חוקר נוסף שיטרח כמותו לשוב לאותם כתבים ולהתעמק בהם.

בראיון לתאגיד השידור העיד שחר על עצמו שהוא חסר ניסיון מעשי בתחום. כאנקדוטה סיפר שבהרצאה שנשא על ההיסטוריה של המקום במנזר שאולין עצמו הוא נשאל על כך על-ידי הנוזרים, שהופתעו לשמוע שהוא עצמו מעולם לא תרגל אומנויות לחימה. יתכן שהתנסות בתירגול מעשי היתה מסייעת למחבר לקבל תובנות נוספות ואולי אף מניעה אותו לבחור דגשים אחרים מאלו בהם בחר להתמקד בספר.

ומכאן להערת הביקורת השנייה. בזמן הקריאה חשבתי על המתודה המחקרית של ההיסטוריון מארק בלוך, כפי שנוסחה בספרו אפולוגיה על ההיסטוריה או פקצועו של ההיסטוריון, שהתפרסם כמה שנים אחרי מותו. יתכן שזכרתי בה משום ששחר עצמו מצטט בספרו את בלוך, אך בעיקר משום שהדהדה בראשי הביקורת של בלוך נגד היסטוריונים בני זמנו שנטו לכתיבה שמרנית, כלומר, לסגנון כתיבה אשר מתאפיין בהומוגניות, על גבול הסטריליות, של תיעוד היסטורי מפורט של רצף התרחשויות, הנמנע, ככוונת מכוון, ממתודה השוואתית או ביקורתית, שיש שיאמרו שהיא חיונית להליך המדעי. ספרו של שחר הומוגני, ובמידה מסוימת, יתר על המידה. המחבר בחר שלא להסתייע בדיסציפלינות עזר נלוות

שיכולות היו להרחיב את החקירה למחקר בין תחומי. התוצאה היא שהמתודה השיטתית נותרת לא פעם אינפורמטיבית ונטולת תובנות אינטרדיסציפלינריות בהקשרה הרחב של החקירה. למעט במקרים בודדים וכאמירת אגב (קדושת ירושלים, עמ' 19; מטה אהרון, עמ' 180), המחבר נמנע מניתוח או פרשנות המבוססים על תובנות מאומנויות לחימה אחרות ו/או ממקצועות דיסציפלינריים אחרים (אתנולוגיה, גאוגרפיה, פסיכולוגיה, ספרות השוואתית ופילוסופיה). יתכן ואלו היו עשויים להאיר על הקשרים שבין התופעות, ובאמצעותם ניתן היה, אולי, להבין טוב יותר את המציאות הנחקרת. "מה התועלת בהיסטוריה?" שאל בלוך בשורה הפתיחה ב"אפולוגיה",⁹ ומשיב שחובתו של ההיסטוריון היא לצאת מגבולות "ההיסטוריה המספרת" אודות תופעה קונקרטיה מן העבר ולהרחיב את מאגר הנתונים האפשרי למה שהוא זיהה כ"היסטוריה חדשה". מדע המאפשר להבין את ההווה באמצעות העבר באופן שיוביל בסופו של תהליך למסקנות שייטיבו עם האנושות.

בלוך טען שממילא בעיית התצפית של המחקר ההיסטורי נובעת מהעובדה שחקר העבר מתבסס בהכרח על עדויות כתובות של המקורות שנמצאו (כלומר אלו שהועלו על הכתב ולא אבדו), ובכל מקרה לעולם לא ממקור ראשון. שהרי: "שום אגיפטולוג לא ראה את רעמסס. אף לא מומחה אחד למלחמת נאפוליון לא שמע במו אוזניו את התותח של אוסטרליץ",¹⁰ מה שהוביל אותו למסקנה שאחריותו של ההיסטוריון היא לא רק לתעד ולהעלות על הכתב ציוני דרך של מאורעות, אלא גם להסתייע במקורות העומדים לרשותו כבסיס לפיתוח מחקר השוואתי שבכוחו להסביר את השפעתם על השינויים שחלו בחברות אנושיות במרוצת השנים. מסיבה זו נדרשים, לטעמו, ההיסטוריונים לעשות מאמץ לתפוס את החוויה האנושית ולגלות "רגישות קוגניטיבית".¹¹ כלומר, להרחיב את מאגר הנתונים בסיתתה אינטרדיסציפלינרית

9 מארק בלוך, אפולוגיה על ההיסטוריה או עקצונו של ההיסטוריון, תרגמה צביה זמיר, ירושלים 1993, עמ' 55.

10 שם, עמ' 89.

11 שם, עמ' 198.

אשר מחברת בין מה שידוע להם על העבר (מה היו האירועים ומה ידוע על הסביבה הפיזית בה התרחשו), לבין ההסבר שנתנו לו מומחים בתחומי ההתפתחות החברתית, התרבות, והפסיכולוגיה. מה שמוביל אותו למסקנה ש: "ההיסטוריה האמיתית היחידה, היא ההיסטוריה האוניברסלית, ואפשר לעסוק בה רק מתוך עזרה הדדית ושיתוף פעולה,"¹² שכן, "בכל חברה, תהא אשר תהיה, הדברים כולם חוברים זה לזה וחולשים זה על זה: המבנה המדיני החברתי, הכלכלה, האמונות, גילוייה הבסיסים ביותר ואף הדקים ביותר של המנטליות."¹³ במילים אחרות, ובפרפרזה לדברי בלוך ובעקבות הקריאה בספרו של שחר, נשאלת השאלה האם מלימוד ההיסטוריה הצבאית והדתית בעברו של מנזר שאולין ניתן להפיק תועלת מעשית להווה ולעתיד.

למרות הסתייגות מה, התשובה לכך חיובית. ללא כל ספק, איכות המחקר התיאורטי של הספר מכפרת על חסרונותיו היחסיים במתודולוגיה ההשוואתית, והימנעותו מפרשנות פילוסופית, סוציולוגית ואתנולוגית. מה גם שהספר הוא, כאמור, ראשון ויחיד מסוגו. הוא אמנם לא חף מליקויים, אך הוא ללא ספק מרתק ומהווה תמריץ למחקרים עתידיים. עיקר חשיבותו טמונה, בראש ובראשונה, בהשבת כבודו ההיסטורי של המנזר, הראוי להיזכר כנקודת ציון משמעותית בתולדות התפתחותם של סגנונות הלחימה המסורתיים השונים המוכרים לנו כיום. בזכות אופק הידע האקדמי הרחב ושליטתו, שלא תסולא בפז, של המחבר בשפת המקור יכול הקורא המערבי, לראשונה, להתוודע לכתבי היד נדירים שתורגמו מסינית, למקורות יקרי ערך, אותנטיים ועלומים, וגם לספרי הדרכה צבאיים שעסקו והסתייעו באותן טכניקות לחימה מדוברות ואסכולות הלחימה שהתפתחו בהשראתן.

לסיכום, הספר כתוב היטב וראוי לשמש כספר לימוד בקורסים שעניינם ההיסטוריה של אומנויות הלחימה בסין. ספר יסוד חיוני להבנת תולדות המנזר כמו גם קריאת העשרה למתעניינים בשורשים ההיסטוריים של ענף הקונג פו ממנו צמחו אומנויות

12 שם, עמ' 88.

13 שם, עמ' 193.

הלחימה. המידע המופיע בו על העבר ישמש עוד שנים רבות כמקור מידע מרכזי וחיוני לסטודנטים ולחוקרים כאחד. רוחב היריעה ההיסטורית של הספר, כמו גם היכולת של המחבר "לספר סיפור", כלומר לשזור באחידות רעיונית ובשיטתיות את אקלקטיות המידע ולפשט את מורכבויותו לנראטיב הומוגני נהיר ורהוט, ראויים לכל שבח.

הכרוניקה של הספר נעצרת בסוף המאה התשע־עשרה. המחבר ער לכך שנקודת הסיום של הספר היא בבחינת נקודת התחלה לדיון בשאלת יסוד אינטרדיסציפלינרית מתבקשת, שאותה הוא שואל בעמודים האחרונים של ספרו, לאור ההיסטוריה רבת התפוכות שהסתיימה בחורבנם המוחלט של המקדשים הבודהיסטים (ושל מקדשים בכלל) בסין: "כיצד קם מקדש שאולין, התנער מעפר פורענות מלחמת האזרחים, הכיבוש היפני ומהפכת התרבות והיה למרכז ספורט בינלאומי?" (עמ' 326). שחר מונה כנקודות דיון למחקר עתידי, ובקיצור נמרץ, שתי סיבות עיקריות. הראשונה, כיון שהמפלגה השלטת בסין בעת החדשה (המפלגה הלאומנית בתחילת המאה עשרים ובעקבותיה המפלגה הקומוניסטית השלטת עתה) רואה את אומנויות הלחימה כנכס צאן ברזל של העם הסיני ומזהה את חשיבותן הכלכלית. הסיבה השנייה, כיון ש"המציאות חיקתה את הדין" (עמ' 327) ושוברי הקופות הקולנועיים עוררו מחדש את אגדת שאולין והקימו אותה לתחייה. מתוך כך, ועל הרקע ההיסטורי הנלמד מהספר, אבקש בעמודים הבאים להתמודד עם שאלת הדיון. החקירה הובילה אותי למסקנה שהסיבה לתחייתו של המנזר נוגעת לצייטגייסט חברתי, מדיני, גאופוליטי, בו "אגדת שאולין" חזרה למודעות הציבורית העולמית. לפיכך, אנתח תחילה את המניעים שהביאו את הממשל הסיני להשקיע בעשורים האחרונים תקציבי עתק בשיקום ובשיווק מסיביים של מורשת שאולין. אסביר כיצד הכרת הערך הסימבולי של שאולין (כמייצג דגם אב של שיטת הקונג פו) בזמננו, משרתת את השלטון כפלטפורמה אסטרטגית לגיבוש זהות לאומית סינית. מכאן ניתן ללמוד על מידת החשיבות שמייחס לשאולין הממשל, שאחראי לשגשוגו ורואה בו "נכס פיננסי" (עמ' 327) לא מבוטל, אך אולי

ביתר שאת, מזהה בו נכס פוליטי, קרדום לחפור בו להשגת יעדים מדיניים־דיפלומטיים בזירה הבינלאומית. החלק השני, עניינו דיון חברתי־פילוסופי, ובו אזהה את "אגדת שאולין" כאגדה שפורטת על הנימים הדקים של החוויה האנושית האוניברסלית ובעיקר, מלמדת על כוחם של מספרי סיפורים לזהות את תמצית מהותם של מאווי הנפש בחשיבה העממית הקולקטיבית ולברוא מהם מציאות משנה חיים.

"על גדת המים" – תרבות כדיפלומטיה

ב-15 במרץ 1928 הביס הגנרל פנג יו־שיאנג את יריבו פ'אן ג'ונג־סיו והורה לסגנו, שה יואו־סאן, להעלות באש את מנזר שאולין. השריפה הגדולה בערה ימים ארוכים עד שכילתה את היכליו המרכזיים של המנזר על אוצרותיו, שכללו, בין היתר, את ספריית המנזר ובה סוטרות בודהיסטיות עתיקות ונדירות (עמ' 45). שאולין היה עד אותה עת אחד המנזרים האחרונים שעוד עמדו על תילם. מנזרים בודהיסטיים הוחרבו כבר בימי הביניים הסיניים במסגרת רדיפה דתית מצידם של קיסרים שהובילו מסע טיהור נרחב נגדם ובעקבותיו "מאות מנזרים נהרסו ואלפי נזירים הוחזרו בכפייה לחיות חיי חולין" (עמ' 36). כך שלמרות האסון, ניתן לומר שבאופן יחסי גורלו של שאולין שפר עליו, שכן הוא שרד קרוב לאלף וחמש מאות שנה ולא נמחק כליל בשלב מוקדם יותר. אמנם המנזר המפואר נפגע קשות מפורעים לאורך השנים, חטף מכה אנושה מתקיפות פולשי המנצ'ו במאה השבע עשרה ואחר כך גם הועלה באש על ידי הצבא (עמ' 314). אך כעוף החול, הוא שוקם פעם אחר פעם, עד שכאמור, בתחילת המאה העשרים נשרף כליל והמתחם כולו הפך לאתר של בתי־מלאכה.

חמישים וארבע שנים מאוחר יותר, בשנת 1982, התקבלה החלטה של הממשל בבייג'ינג להשיב למנזרים העתיקים את תהילת העבר ולשפץ אותם מן היסוד. על פי דיווחי ה"ניו יורק טיימס", הממשל השקיע שלושה מיליון דולר בשיקום ובבנייה מחדש של ארבעה

מנזרים במחוז יונאן,¹⁴ כאלפיים ק"מ משם, ושופץ גם מנזר שאולין שלמדגלות הר הסונג במחוז חה־נאן. המנזר וסביבו עברו גם הם באותה שנה שיפוץ יסודי וכמו המנזרים ביונאן, הוא הפך לאתר תיירות פופולרי המציג לראווה מופעי בידור לתיירות פנים ובעיקר, לתיירי חוץ המבקרים בסין.¹⁵ בידיעה שהתפרסמה באתר "סוהו" צוין שעלות התחזוקה השוטפת של המנזר עומדת על \$88,000 בשנה, וההערכה היא שארבעה מיליון תיירים (חוץ ופנים) פוקדים את המקום מידי שנה.¹⁶ סגנון האדריכלות של המתחם החדש מדמה בנייה אותנטית עתיקה. את קירותיו מעטרים קישוטים צבעוניים שצוירו ביד אומן. האתר מוקף בדוכנים למכר מזכרות וערוך ברמה המקצועית הגבוהה ביותר לקלוט את מיליוני התיירים הצובאים על פתחו. אתר אינטרנט רשמי, מושקע ועדכני, מציג את המנזר בסינית ובאנגלית והוטה ואת תרומתו ההיסטורית לעולם בתחומים כגון רפואה מסורתית, פרקטיקה דתית וכמובן, קונג פו. על פי אותם פרסומים, במנזר פועל כיום בית־ספר ללימוד אומנויות לחימה בשיטת שאולין כמו גם מרכז הכשרה לרפואה סינית ולמדיטציה.

Andrew Jackobs, "Town Asks Kung Fu Monks for Tourism 14 Blessing", *New York Times*, 1st January 2009

15 ראו פרסומים באתר תיירות סיני רשמי: <https://www.chinadiscovery.com/dengfeng-tours.html>

China Travel Agency, China Tour Packages 2023/2024 China Discovery, Dengfeng Shaolin Temple Tours, "Best Shaolin Kung Fu Tours"; אתר "Shaolin Temple USA" המפרסם את שאולין כמופע אמנות: Matthew Polly, *American Shaolin: Flying Kicks, Buddhist Monks, and the Legend of Iron Crotch: An Odyssey in New China*, Sheridan 2007

16 ידיעה מתאריך 18.2.2023 https://www.sohu.com/a/642271053_121629752; "סוהו", מיסודו של צ'רלס זנג, היא מעצמת טכנולוגיה הנסחרת בנסד"ק אשר מספקת שירותי חדשות ואקטואליה מקוונים, משחקי מחשב ומנוע חיפוש בסין, שמשמשים כמקבילה הסינית הרשמית לאתרים "יאהו" ו"גוגל" (שחסומים לגישה בסין). סוהו הייתה נותנת החסות הטכנולוגית הרשמית של אולימפיאדת בייג'ינג. על היקף המסחר של סוהו, ראו במדור העסקי של <https://money.cnn.com/quote/profile/profile.html?symb=SOHU>

באתר מפורטות בצורה ברורה וידידותית למשתמש כל אפשרויות הרישום ללימודים, הפתוחים לכל דורש.¹⁷ שאולין החדש הוא לא רק אווזה המטילה ביצי זהב כאתר תיירות ממוסחר ויעד עלייה לרגל המונוי, אלא גם דרך להפצת התרבות הסינית ברחבי העולם. ידיעה שהתפרסמה בעיתון "הארץ" הגדירה את שאולין כ"אימפריה עסקית" חובקת עולם, עם למעלה מארבעים חברות ושלוחות ברחבי העולם.¹⁸ על מעמדו העולמי החדש של מנזר שאולין יכול גם להעיד סרטון תדמית מרהיב שעלה באתר "נשיונל ג'אוגרפיק" (שלו למעלה מעשרים ואחד מיליון מנויים), ובו נראים 36,000 תלמידים צעירים (כך נכתב בדברי ההסבר) מציגים סדרת תרגילי קונג פו באחידות מהפנטת.¹⁹ בעמוד השער הרשמי של אתר שאולין מופיעה גלריית תמונות מהשנים האחרונות הפורשת סדרה של חילופי תרבות בינלאומיים שנערכו בחסותו של שי יונגשין, ראש המנזר. בגלריה ניתן להתרשם מהפתיחות הרב תרבותית מסבירת הפנים של המקום, כאשר צעירים זרים לצד מקומיים נראים מתרגלים קונג פו. בתמונות אחרות נראים נציגים דיפלומטים מחויכים ממצרים, יפן, זמביה ואוסטרליה מחליפים רשמים עם נזירי המנזר. "מבלי צורך להתנצל", אמר מרואיין לכתב "הניו יורק טיימס" שביקר במקום: "בכוונתנו

17 ראו באתר: "How Much a Kung Fu Training Costs?" באתר הרשמי: <https://www.chinadiscovery.com/dengfeng-tours/shaolin-http://www.shaolin.org.cn/kung-fu-training.html>; האתר הרשמי: <http://www.shaolin.org.cn/kung-fu-training.html>; אתר וויבו: <https://weibo.com/newsinfo/217/227/228/22592.html>; אתר בית הספר לקונג פו ביונאן ובצ'נגדו בשיטת בית הספר לקונג פו המקורי במחוז הניאן: <https://shaolintemple.com/shaolin-temple/>.

18 "האימפריה העסקית של מנזר שאולין: 40 חברות ונדל"ן בערים הגדולות בעולם", הארץ, סוכנות הידיעות, 11 בינואר 2011; <https://www.haaretz.co.il/misc/2011-01-11/ty-article/0000017f-e7d1-df2c-a1ff-ffd1a6f10000>; אתר שאולין-ארה"ב <http://www.shaolinusa.us/events.html>.

19 סרטון נשיונל ג'אוגרפיק: <https://youtu.be/3FDL4ZYefcw>.

לנצל את התהילה שלהם [של שאולין] כדי לקדם את העסקים".²⁰ דבר אחד ברור, הסיבות לעלייה לרגל לאתר כיום נושאות תכלית אשר מרוחקת מרחק שנות אור מן המהות הפילוסופית, הרפואית והרוחנית שהייתה מזוהה עימו במורשת ההיסטורית המפוארת שהחלה לפני כאלף וחמש מאות שנה. לשאולין החדש מדיניות מסחרית מוצהרת המאפשרת פתיחות מרבית של "סודות" המנזר למערב, והיא אינה מקרית, ולא הייתה מתאפשרת ללא אישור, חסות ומדיניות מסודרת של השלטון הקומוניסטי.

הצמיחה הכלכלית המואצת ורפורמת "הדלת הפתוחה" למערב, שהחלה בשנת 1979, הובילה לגיבושה של מדיניות חוץ סינית החותרת בגלוי למעורבות רבה יותר בזירה הבינלאומית. מעורבותה הגוברת בנושאים מרכזיים בפוליטיקה הבינלאומית רק הלכה והעמיקה עם השנים.²¹ הממשל בביג'ינג פעל ופועל להשיב לעצמו את הסוברניות הסינית, ולמעשה, את כבודו העצמי שנרמס לפני מאה שנה, כשנכפתה על סין המדיניות המערבית מעמדת נחיתות קולוניאליסטית.²² המדיניות החדשה (שהחלה עם דנג שיאוואן-פינג וממשיכה עד היום) חותרת לבניית מעמד בינלאומי, וכחלק מאסטרטגיה חברתית, כלכלית וטכנולוגית, סין ממתגת את עצמה

Andrew Jackobs, "Town Asks Kung Fu Monks for Tourism 20 Blessing", *New York Times*, 1st January 2009

Thomas Kane, "China's Foundations: Guiding Principles of Chinese Foreign Policy", in: Guoli Liu (ed.), *Chinese Foreign Policy in Transition*, New York 2004, pp. 101-102

22 "מאה שנים של השפלה" מציינות בתולדות סין את ההפסד במלחמות האופיום מול בריטניה וצרפת (1842, 1860), את ההפסד מול יפן במלחמת סין-יפן הראשונה, בה הפסידה סין גם את שליטתה על קוריאה שהפכה לארץ חסות יפנית (1895), את הכיבוש היפני של סין במלחמת סין-יפן השנייה (1945-1937), וכן את כניעתה של יפן במלחמת העולם השנייה שהובילה, בסופו של דבר, להכרת האו"ם בריבונותה של טאיוואן (1979), שסין מתנגדת לה. עם זאת יש לציין, שלכשלונה של סין בזירה הגיאופוליטית בתקופה המדוברת אחראית בעיקר שיטת הממשל הקיסרית שהייתה מנוונת, אכזרית ומושחתת ונשענה על פילוסופיה קונפוציאנית שמנעה התחדשות.

בעשורים האחרונים כיצרנית מוצרי הצריכה העולמית ובמקביל, מחזקת את הכוח הצבאי שלה.²³ מומחים טוענים שסין לא רק צמצמה את הפער מול כלכלות העולם בקצב מהיר, אלא שהפכה למעצמה, ובריאלפוליטיק היא מזוהה עתה כ"איום הסיני", שיש לו היכולת לטלטל את כלכלת העולם.²⁴

בנאום שנשא בפני בכירי המפלגה הסינית בוועידה השנתית ה-16 (2002) מי שהיה באותה עת נשיא סין, ג'יאנג דזה-מין, הוא מנה את הישגיה של הרפורמה שהוביל בסין ובמרכזה ההישג המרשים של הצטרפותה, לאחר 15 שנים של מו"מ, לארגון הסחר העולמי (WTO). בנאומו, שפורסם באתר סיני רשמי והופץ במלואו גם באנגלית, הדגיש הנשיא את החשיבות הרבה, בתקופה הנוכחית, למדיניות הדלת הפתוחה שנועדה להביא לסין גם ידע חדש וגם להפיץ בין אומות העולם את תפיסת העולם ואת התרבות הסינית:

The world is changing, China's reform, opening up and modernization drive are advancing, and our people's great practice is progressing. All this urgently requires our Party to sum up new experience from practice, draw on the achievements of modern human civilization, broaden its fields of vision in theory and come up with new theses with

Kane, "China's Foundations: Guiding Principles of Chinese Foreign Policy", p. 107

Thomas J. Christensen, "Chinese Realpolitik", in: Guoli Liu (ed.), *Chinese Foreign Policy in Transition*, New York 2004, p. 59; Ronald C. Keith, "China's Response to Globalization", in: Ronald C. Keith (ed.) *China as a Rising World Power and its Response to 'Globalization'*, London and New York, 2005, pp. 4-5; Alan Smart and Jinn-Yuh Hsu, "The China Diaspora, Foreign Investment and Economic Development in China", *ibid.*, pp. 78-79

the courage of the theory of Marxism...

In China, a large developing country with a backward economy and culture, where our Party is leading the people in the modernization drive, a good solution to the problem of development has a direct bearing on the trend of popular sentiment and the success of our cause. Shouldering the historical responsibility to propel the Chinese society, the Party must always keep a firm grip on development – the top priority for its governance and rejuvenation of the country.

במהלך הנאום הציג ג'יאנג דזה-מין, את אסטרטגיית ה"להביא פנימה" ו"להוציא החוצה" של סין:

We should follow the orientation of reform toward the socialist market economy and make sure that the market forces play an essential role in the allocation of resources under the state's macroeconomic control. By both "bringing in" and "going out", we should actively participate in international economic and technological cooperation and competition and open wider to the outside world.

Do a better job in opening up by "bringing in" and "going out". In response to the new situation of economic globalization and China's entry into the WTO, we should take part in international economic and technological cooperation and competition

on a broader scale, in more spheres and on a higher level, make the best use of both international and domestic markets, optimize the allocation of resources, expand the space for development and accelerate reform and development by opening up.²⁵

במסגרת התוכנית ליישום פרואקטיבי של מדיניות החוץ, האינטרס הסיני היה ועודנו להשפיע על דעת הקהל העולמית מתוך מה שמכאל נג-צ'ין הגדיר כ"סינוסנטריזם", שהיא השאיפה להפיץ את המורשת הסינית העתיקה בעולם מתוך תחושת עליונות מוסרית ותרבותית של מי שחש שהוא מרכז העולם. כפי שהוא הגדיר זאת: "Sinocentrism" is thus merely old wine bottled in a new "People's Middle Kingdom"²⁶. מכאן ניתן להבין שהתקבלות סרטי הקונג פו הסיני במערב נפלה לידיהם כפרי בשל. הממשל הסיני, כך נראה, השכיל למנף את ההתקבלות המערבית הנלהבת ולהפוך את המקום לנכס תרבותי לאומי, באופן שהשתלב היטב עם מדיניות "העוצמה הרכה" (soft power). למעשה, הממשל הסיני סייע לשאולין וסביבתו להפוך לאטרקציה תיירותית כיון שזיהה בביקוש לו הזדמנות כפולה ומכופלת. מה שמוביל למסקנה המתבקשת שההשקעה הכבירה באתר, בתחזוקה השוטפת שלו, באתרי האינטרנט המציגים אותו ובעידוד מסיבי להפצת שיטות הלחימה שלו ברחבי העולם מלמדת על ניסיון של הממשל הסיני להשפיע באמצעותו על דעת הקהל באמצעים לא פורמליים.

הנרי קיסינג'ר הסביר בספרו כיצד דיפלומטיה היא אומנות שנעזרת בכלים שונים כמו משא ומתן על מנת להגיע להישגים אסטרטגיים. הוא תאר כיצד יצרה אמנות הדיפלומטיה את העולם שאנו חיים בו היום בתהליך שבו מדינות חתמו על הסכמי

Xinhua News Agency November 17, 2002; <http://www.china.org.cn/english/2002/Nov/49107.htm>

Michael Ng-Quinn, "The Analytic Study of Chinese Foreign Policy", in: Guoli Liu (ed.), *Chinese Foreign Policy in Transition*, New York 2004, pp. 30

שיתוף פעולה ביניהן מסיבות מגוונות בהן ניתן למנות שיקולי בטחון, גאוגרפיה וכלכלה. בהכללה, טען קיסינג'ר, נהוג לחלק את הקשרים המתקיימים בין המדינות לשני סוגים עיקריים: יחסים מוסדיים בין מדינותיים הכוללים שגרירויות, הסכמי סחר והסכמי מס, ואילו הסוג השני הוא יחסים בלתי פורמאליים הכוללים, בין היתר, יוזמות פרטיות, קשרי משפחה, מסחר, עניין תרבותי/ערכי/ חברתי/ תיירותי/אתני של בן תרבות אחת לאחרת, שונה ממנה.²⁷ מנזר שאולין כיום אינו אלא דוגמא לאופן שבו הממשל הסיני משכיל לנצל את ההזדמנויות הלא פורמליות שנקרות בפניו בעולם הגלובלי. וכך, בעוד שסין הרשמית זוכה לביקורת עולמית נוקבת ומתמודדת בכל עת עם סנקציות וגינויים על מדיניות החוץ, הסחר והפרת זכויות האדם, הרי ששיווק והנגשה לכל דכפין של מורשת תרבותית "עתיקה" מצליחה להטות את הלך הרוח הציבורי לתמיכה ולאהדה בה.

הממשל בבייג'ינג השכיל גם לנצל היטב את הגיאוגרפיה המקודשת של מקום המנזר, שלזכותה נזקף חלק בהצלחת המיתוג המבוקש. הספרות הבודהיסטית מימי הביניים קשרה בין הגיאוגרפיה המקודשת של המיקום לבין האגדות שחיברו מייסדי אסכולת צ'אן (זן) אודות מי שנבחר לשמש כמייסדה, בודהידהרמה. נופיו המיוחדים של הר הסונג עוררו השראה והפעילו את הדמיון העממי שהביאו לכך שהשם "שאולין" מתקשר במיתולוגיה הסינית ובזיכרון הקולקטיבי הסיני לקדושה ולרוחניות גבוהה. שיקול הדעת של הממשל הוכח כמתגמל, שכן בזכות מיקומו הגאוגרפי זכה המנזר בהכרה בינלאומית. בשנת 2010, ועדת המורשת העולמית ה-34 של אונסק"ו, הכריזה על שמונה מבנים ואתרים בעיר דנג-פאנג שבמחוז ח'נאן שבמזרח סין, הכוללים את מקדש שאולין, יער הפגודות ומקדש צ'וזו, כאתר מורשת תרבות עולמית.²⁸ באתר

Henry Kissinger, *Diplomacy*. New York, 1994 27

28 שחר, עמ' 78; "The Centre of Heaven and Earth" באתר אונסק"ו: <https://whc.unesco.org/en/list/1305>; <https://whc.unesco.org/en/news/643/>; https://whc.unesco.org/en/list/1305/multiple=1&unique_number=1726

הרשמי של אונסק"ו נכתב:

The concentration of sacred and secular structures in the Dengfeng area reflects the strong and persistent tradition of the centre of heaven and earth linked to the sacred mountain which sustained imperial sacrifices and patronage over 1500 years and became of outstanding significance in Chinese culture. The Buddhist structures came to have a symbiotic relationship with ²⁹the sacred mountain

התעניינות המערב בתיירות ובלמודים במנזר ובשלוחותיו כמו גם העניין הרב במסורות סיניות קלאסיות בכלל, הן שתיים באחת; מצד אחד, התגלמות אסטרטגיית ה"להביא פנימה" (כלכלית-מסחרית) ומצד שני, השיקול המדיני-אסטרטגי "להוציא החוצה". שכן הפצת מורשת, תרבות ומסורות אסייתיות הן אמצעי זמין ונטול מאמץ לקרב את הלבבות ולהציג פן חיובי של סין, על אזרחיה וערכיה. זהו אפיק המאפשר ליצור גשרי הסכמה על בסיס מכנה תרבותי משותף (cultural diplomacy). יחד עם זאת, לא מן הנמנע שהן גם עשויות, פוטנציאלית, לשמש פלטפורמה לקידום יעדים כלכליים, לאומיים ובינלאומיים של המדינה. יעיד על כך גם המקום המרכזי שהוקצה לאומנויות לחימה (קונג פו/טאי-צ'י) באירוע הפתיחה של האולימפיאדה שנערכה בביג'ינג בשנת 2008. במפגן ראוה מרשים בן שש דקות השתתפו 2008 מתרגלים בדיוק, וצפו בו, על פי נתוני אתר "נילסן", שליש מאוכלוסיית העולם (כשני מיליארד איש).³⁰

ידיעה על ההכרזה בצי'ינה דיילי: http://www.chinadaily.com.cn/china/2010-08/02/content_11078606.htm

[./https://whc.unesco.org/en/list/1305](https://whc.unesco.org/en/list/1305) 29

30 מפגן ראוה, אירועי הפתיחה, אולימפיאדת בייג'ינג 2008. <https://youtu.be/o4JPGk-ELGQ>; נתוני אתר נילסן:

"אגודת השמים והארץ"-האקלים התרבותי

האגדה מספרת שבודהיזם (דא־מו, בסינית) קיבל על עצמו את השליחות לסייע בהפצת הבודהיזם בסין לאחר שהשלים שלוש פעמים את התהליך המדיטיטיבי של הדהיאנה,³¹ אך לא הצליח למלא את נשמתו ברוחו של בודהה (כלומר, לא הגיע להארה). הוא עזב את מערב הודו, חצה בהליכה את הרי צפון הודו, את ההימליה, הגיע לסין, חצה את נהר היאנג־צה הגועש כשהוא מייצב את עמידתו על גבי קנה־סוף שהניח על המים, עבר באזורים פראיים, ובסופו של דבר, בשנת 527, בימי שלטונו של הקיסר שיו מינג, בחד להתיישב בשאולין, שם לימד בודהיזם. כחלק משגרת יומו הוא העפיל מידי יום להר הסונג, התכנס למדיטציה ביחידות במערה כשפניו מופנות לקיר ומידי ערב שב למנזר. עד שלאחר זמן מה לא שב, אלא התיישב במערה בישיבת לוטוס (שיכול רגליים המוכר מן היוגה ההודית). מפעם לפעם הוא קם על רגליו, ניער את גופו וערך תרגולות גופניות, ואז שב לאותה ישיבה ולהתכנסות פנימית עמוקה. בודהיזם התמסר לתשישות הפיזית שאחזה בו ורוקן את ראשו ממחשבות (ריק) עד שהתמלא בשקט נפשי שאפשר לו להרהר על אודות טיבעו הפנימי. עונה באה ועונה חלפה, חיות טרף סבבו סביבו, שינויי מזג האוויר פגעו בגופו, החורף היה קר וצרב את גופו ובקיץ עקצו אותו חרקים עד שעורו התכסה בעקיצות ובמוגלה, אך הוא נותר יושב במקומו, והשנים חלפו. פעם אחת פרצה שריפה על ההר, והנזירים, מחשש לחייו, חשו למערה בניסיון להציל אותו. כשהגיעו לפתח המערה נדהמו לראותו יושב במקומו ללא ניע, בריכוז מוחלט. בודהיזם ישב כך בישיבה מדיטטיבית, כשפניו אל הקיר, במשך תשע שנים.

בכתבים הקונוניים הסיניים נכתב שבזמן שהותו שם פיתח שיטה של אומנות לחימה והגה, בין היתר, את טכניקת "אגרוף לב־נפש".³²

<https://www.nielsen.com/insights/2008/beijing-opening-ceremonys-global-tv-audience-hit-2-billion>

31 דהיאנה (dhyāna) בסנסקריט, הוא מקור הצ'אן הסיני והזן היפני.

32 Zhang Xing (ex-monk), "Da Mo's Meditation", in: Hongjun 1995, p.

כמו כן, נכתב שחיבר שני ספרי הדרכה סודיים לתרגולות גופניות. את הראשון, "ספר טיהור לשד העצמות", הוא העביר לתלמידו הנבחר חוֹיִקָה, שנודע כפטריארך הסיני הראשון (485-555) (עמ' 23-21). על חוֹיִקָה מסופר שכדי להוכיח את נחישותו ואת הלהט הדתי שלו, הוא כרת את ידו והציע אותה כמנחה לבודהיזם, שבתמורה הוליכו אל ההארה. השני, "ספר תמורות הגידים", התפרסם בתקופת צ'ינג, זכה לפופולריות אדירה ברחבי האימפריה ואף נלמד כחיבור צבאי (עמ' 271 ו-285). שחר מספר שבמאה האחת-עשרה נפוצה האנציקלופדיה הדאואיסטית "שבעה פתקים מילקוט העננים", הכוללת חיבור נוסף שעניינו נשימה עוברית המיוחסת לבודהיזם, וספר אחר, "הכרוניקה של שושלת סונג", כולל שני ספרי הדרכה ללימוד פרקטיקות דתיות בודהיסטיות המיוחסים גם הם לנוזר ההודי, וכך גם החיבור "מחסום תשע השנים", שהפך לשמו של שלב תרגול במדיטציה דאואסטית (-284). עוד מספרים שלאחר 3,000 ימי מדיטציה, צלליתו נחצבה בקיר שמולו ועד היום אפשר לראות על הסלע צללית אדם יושב בשיכול רגלים. משוררים שרו עליו שירים, סופרים הללו את שמו וציירים תארו את תווי פניו הזורים (לסינים), על עיניו הבולטות וזקנו העבות, שנדמו כבודהה. המשורר הדגול שיאו יואנג'י כתב אודותיו שיר שמסתיים במילים: "לאחר תשע שנים במדיטציה הפך לבודהה. היה לבודהה, גוף בְּרִיק, הגוף נספג ברוח האבן. הצללית על הסלע תשלוט לעולמי-עד בגורלו של בית הספר שאולין."³³

ממצאים ארכאולוגיים מעידים על קיומם של מנזרים בודהיסטים בסין כבר במאה הראשונה, אולם למנזר שאולין, שקם בסוף המאה החמישית (בשנת 495), שמור ביניהם מקום של כבוד בזכות הנוזר ההודי מעורר ההשראה. בספר דברי הימים הוא מצוין כמקום שבו ייסד בודהיזם את ה'צ'אן הסיני (הזן-בודהיזם) ובו פיתח טכניקת גוף-נפש חדשה שלימים תזוהה כשיטת הלחימה הייחודית של שאולין. טכניקה של שלב תודעה גבוה שניתן להשיגו לאחר שנים ארוכות של אימונים ותרגולים בשליטה עצמית שמצוי כיום בליבה

33 תרגום שלי 14, Xing, 1995.

של תודעת אומן הלחימה המיומן.³⁴ גיצ'ין פונאקושי (1868–1956), שנחשב לאבי הקרטה המודרני, ראה בדארומה (שמו היפני של בודהידהרמה) האב המייסד של כל תורות הלחימה. בספרו קרטה: דרך חייס, הוא מביע הסתייגות בדברי הפתיחה ואומר שמאחר שלא קיים חומר כתוב על תולדות הלחימה, אנשים המציאו את ההיסטוריה הקדומה ושיבצו בה אגדות עתיקות שהביאו לתוצאה עתירת דמיון ויצירתיות. יחד עם זאת, הוא מעניק לאב המייסד ההודי האגדי מקום של כבוד ומספר, שעל פי המסורת, האימונים של בודהידהרמה כללו תירגול בעצימות גבוהה, פיזית ומנטלית, ולחימה בזוגות בכלי נשק מסורתיים.³⁵ התרגול האינטנסיבי, עד לאפיסת כוחות, נועד לפתח אינסטינקטים של שחרור השרירים בזרימה תנועתית ובגמישות מחשבתית במצבים של עייפות כרונית (על חשבון כוח פיזי ומחשבות יתר). כדי לעבור את המשוכה, לימד האב המייסד את תלמידיו טכניקה של חיזוק מנטלי ("אקין קיו" או "אקין סוטרמה"). האימונים המפרכים גרמו לפציעות ולא פעם למוות, אך בזכות שיטת האימון הקיצונית, משוכנע פונקושי, תלמידיו פיתחו את אותו חוסן גופני ומנטלי שנודע בכל סין. זכות הראשונים של המורה המייסד והמקום בו לימד נשמרה במשך דורות רבים, וכשהשיטה הגיעה ליפן, ניתן לשיטת האגרוף הסינית השם "שיטת הלחימה של שאולין" (שוריינג'י קמפו). משם היא הגיעה לאוקינאוה, נטמעה בשיטות לחימה מקומיות, וממנה התפתח מה שמוכר כיום כקרטה-דו.³⁶ אומני קרטה אחרים, ובהם מאבוני קנווה (1889–1952) ומיאגי שוג'ון (1888–1953), טענו שבמהלך תשע השנים שבהן בילה בודהידהרמה במדיטציה מול הקיר הוא בנה

34 בשניות שלפני הקרב הלוחם נכנס לריכוז מדיטיבי עמוק, מצב פיזיולוגי-נפשי שמאפשר לו לנתק עצמו "מרעשי רקע" (פחד, כאב, פרובוקציה) של המציאות סביבו. ה'יק התודעתי מאפשר לו להטען באנרגיה פנימית מן הטבע/היקום ולדייק את תגובתו מול היריב.

35 שיטת הלחימה "אגדת הלחימה במוט של בודהידהרמה" אליה מתייחס פונאקושי, קרטה: דרך חייס, עמ' 286.

36 פונאקושי, קרטה: דרך חייס, עמ' 41, 43, 50, 51; ראו גם: Gichin Funakoshi, *Karate-Do Kyohan: The Master Text*, trans. by Tsutomu Ohshima, Tokyo 1973, pp. 7-14.

את תורת האימונים שלו, המכונה "שמונה עשרה הצורות", ועליהן מבוססות כל הקטות המוכרות לנו כיום.³⁷

יכול כתיבה מרשים ומורשת רבת-דושים, לכל הדעות, אלא שמומחים סבורים שהיא לא אותנטית ואין בה אמת. ההיסטוריה, כפי שניתן ללמוד מספרו של שחר, מלמדת שבודהידהרמה עצמו, ככל הנראה, מעולם לא ביקר בשאולין. למעשה, נזירי שאולין לא קשרו אותו לאומנויות לחימה, אף לא ברמז, לפני המאה השבע-עשרה. ההערכה הרווחת בקרב ההיסטוריונים והארכיאולוגים היא שהייתה דמות היסטורית בשם זה שהגיעה לסיין. אלא שהסיפור, כמו רבים אחרים על האב המייסד ובכללם הטענות שייסד אסכולה וחיבר חיבורים וספרים, אינם אלא אגדות שנכתבו, ככל הנראה, כמאה שנה מאוחר יותר, לכל המוקדם. תוצאה של שיבוש שמקורו באגדות ובכתבים מזויפים שנפוצו בספרות דאואיסטית, שאיחדו שתי דמויות לאחת: את בודהידהרמה, פטריארך אסכולת צ'אן, ואת ג'רפאני, אל הודי לוחם במוט שהבודהיסטים הסינים בחרו לעצמם כאב השמימי של שיטת הלחימה החדשה שפיתחו (עמ' 20-21 ו-265).³⁸ כמו כן, "ספר טיהור לשד העצמות" כלל לא קיים,

Wolfgang Herbert, „Was hat Bodhidharma im Karate-dōjō; 37
 verlohren?“ OAG Notizen (5), 2019, p. 32
 והתרגום מגרמנית; "שיטת שמונה-עשרה הצורות" המיוחסת לבודהידהרמה, היא תכנית אימונים המבוססת על שילוב של לחימה בידיים חשופות עם תרגילי יוגה, המורכבות מסדרות של תנועות מדויקות אשר משלבות בצורה הרמונית תודעה וגוף, נשימה וקצב. על פי המסורת, בזמן שהותו במערה פיתח הנזיר ההודי טכניקות לחימה חדשות לתרגול ביחידות (עד אותה עת תרגלו בזוגות), ובנה תוכנית אימונים שיטתית. כדי לזכור את הרצף, התרגילים מוזגו לתוך סדרת תנועות בדרגות קושי עולות (בהתאם לדרגה) המספרות סיפור על תקיפה דמיונית של היריב והתגובה המתאימה לה. כך נבנתה הקטה אותה אומני לחימה מתרגלים שוב ושוב, בצורה חזרתית אינסופית. תרגול הטכניקה נתפס כחינוכי במציאות ההיסטורית, מאחר שנוזירים נעו ביחידים מחוץ למנזר, שהו זמן רב לבדם או נעו בדרכים, והיא אפשרה להם שגרת אימונים למקרה סכנה.

38 למעשה, טוען שחר (עמ' 146), גם האל ג'רפאני (נאראינה) במקורו ההודי

ושחר מביא עדויות היסטוריות המעידות על כך שאת "ספר תמורות הגידים" חיבר זי נינג, נזיר דאואיסטי, בשנת 1624, כלומר, למעלה מאלף שנה לאחר זמנו של הקדוש ההודי (עמ' 243 ו-285). למרבה הפליאה, האגדה הניעה תהליך שהפך למסד שממנו התפתחו כל אסכולות הלחימה באסיה. נראה שאותה אגדה התחברה, כמו מאליה, לפילוסופיה דתית-רוחנית שטיפחה תודעה רוחנית גבוהה שהשתלבה בהרמוניה עם הטבע והסביבה בעיתוי הנכון.

למעשה, גם ייחוסה של אסכולת הלחימה העתיקה לשאולין מקורה בשיבוש היסטורי. בניגוד לדעה העממית הרווחת (המשתמעת גם בספרו של שחר), הקונג פו (במקור: וו־שו 武) במהותו אינו מסורת זן-בודהיזם שעברה מדור לדור ונועדה לשמש כטכניקה לשיפור מיומנויות גוף-נפש, או לשרת מטרת טקסיות דתיות של נזירי שאולין.³⁹ קיימת ספרות מחקרית ענפה ומבוססת אשר קושרת ישירות בין שיטות הלחימה שנלמדו במאות מנזרים ברחבי סין לבין ההיסטוריה הצבאית של שושלות של קיסרים ששלטו בה, לפני התהוותה של אגדת בודהיזם וגם לאחריה.

אומנויות הלחימה הסיניות העתיקות, המוכרות במערב כ"קונג פו", הן מאבני היסוד של התרבות ומקור לגאווה לאומית של העם הסיני. לחימה המשלבת בין טכניקה וירטואוזית של גוף-נפש לבין ויזואליות אסתטית, אומנותית נפוצה בסין כבר במאה השביעית לפני הספירה. מקורה במיומנויות לחימה חזיתית ישירה מול יריב (full contact) שפיתחו שבטים שלחמו אלו באלו בניסיון לשלוט בממלכה. לאורך השנים שיטות הלחימה התפתחו והתמקצעו, ובתקופת שושלת האן (220–202 לפנה"ס) כבר הונצחו בסיפורים, אגדות, ציורים ופסלי אבן שרבים מהם נמצאו במחוז חה-נאן.⁴⁰ אחד מציורי הלחימה הסינים המפורסמים ביותר הוא "המשתה

אינו אל לוחם, אם כי הפך לכזה במסורת הסינית בגלל שיבוש לשוני בטקסט משנת 1575 שבלבל בין שמותיהם של קימנרה (ג'ין-נא-לו) ושל נאראינה (נא-לוי-אן), שהיו קשים להגיה על ידי הסינים.

39 וו־שו הגיע למערב בשנת 1949, אז הוכר כספורט תחרותי, ושמו התקבע

בציבור כקונג פו: 4 *Guangxi, Chinese Kung Fu*, p.

40 *Guangxi, Chinese Kung Fu*, p. 4-5, 14

של הונגמן. מדובר באירוע היסטורי המתוארך לשנת 206 לפנה"ס, ובו נסובו ראשי שני השבטים הניצים, צ'ו והאן, לנהל משא ומתן ביניהם לאחר נפילת שושלת צ'ין. בציור נראה ליו בנג, מנהיג ממלכת האן, מתארח בסעודה שנקבעה בשערי הונגמן, הממוקמים מחוץ לשיאניאנג, בירת ממלכת צ'ין, כשמולו יושב שיאן יו מנהיג ממלכת צ'ו. במהלך המשתה הוזמן אומן לחימה להנעים את זמנם של הסועדים במחול חרבות מרהיב, שלא היה אלא הסוואה לניסיון התנקשות בליו בנג. הניסיון לא צלח, שכן ליו בינג הצליח לחמוק מן המקום עם אנשיו.⁴¹

יש יסוד סביר להניח שלפחות בחלק מהמקרים, הנזירים במנזר שאולין, כמו נזירים שחיו במאות מנזרים אחרים, שלטו בקונג פו לפני שפרשו לחיי נזורה, אלא שהקארמה, או אלת המזל, היטיבה עימם דווקא. לאחר קריסתה של שושלת סוי (581-618), שלושה עשר נזירים סייעו לנסיך צ'ין, לי שהמין (600-649), לימים קיסר שושלת טאנג, להכריע את המערכה ולהביס את יריבו ואנג שהצ'ונג (גנרל צבא סוי) לאחר מלחמה שנמשכה עשרה חודשים. הקיסר גמל למנזר באדמות, פטור ממיסים והגנה קיסרית שעיקריה נחקקו על אסטלת אבן גדולה במנזר. הקיסר אף הציע לנזירים תפקידי מפתח בפוליטיקה ובצבא, והיו ביניהם אחדים שגם נעטרו לבקשה. מאוחר יותר, בתקופת חמש השושלות (907-960), נזיר שאולין פו'ו הזמין שמונה עשרה אומני לחימה למנזר ללמד את הנזירים טכניקות לחימה. לאחר מכן, בזמן שלטונן של שושלות ג'ין ועד יואן (1115-1234; 1271-1368) הוזמנו למנזר אומני לחימה נוספים, מהידועים בדורם, שעליהם נאמר שלימדו ופיתחו עם הנזירים למעלה משבעים טכניקות לחימה.⁴²

דבר מן העדויות המבוססות מדעית המלמדות את ההשתלשלות

Yu Ying-shih, "The Seating order at the Hong Men Banquet" in 41
Josephine Chiu-Duke and Michael S. Duke (eds.) *Chinese History and
Culture: Sixth Century B.C.E. to Seventeenth Century*, New York 2016, vol. 1,
pp. 122-133

.Guangxi, *Chinese Kung Fu*, pp. 14-15 42

ההיסטורית שהובילה להתפתחותן של שיטות הלחימה בשאולין לא מופיע ברשומות ההיסטוריוגרפיה הבודהיסטית. אין זה בהכרח משום לא התרחשו, מסביר שחר, אלא כיוון שההיסטוריונים המלומדים הוטרדו מהדיסוננס הצורם שבין התמחותם בלחימה ובקטל שהכריע מערכה צבאית (אלימות) לבין שבועתם הנוזרית (אי־אלימות) (עמ' 36). למרות זאת, החיבור בין מנזר שאולין ללחימה הפך לשם דבר, ולא רק שלא נס לחו אלא קרה ההפך הגמור. ככל שחלפו השנים, נוספו לסיפורים העתיקים עלילות גבורה חדשות, בעל־פה ובכתב, בזכות מספרי סיפורים מוכשרים שחיו "במרחק" יום או יומיים רכיבה על גבי סוס" (עמ' 222), אשר זיהו את פוטנציאל הפופולריות העממית של הילת שאולין ועפו על כנפי הדמיון כדי לספק את הצמא לגיבורי תרבות. הזיכרון הקולקטיבי, שטשטש את הגבולות שבין מציאות לדמיון, שמש קרקע פורייה להתפתחותה של ספרות עממית ולעיצובו של גיבור תרבות לאומי. בזכותם של מספרי הסיפורים, התקבע השם "מנזר שאולין" בזיכרון הקולקטיבי הסיני כמקום מושבו של האל המתבודד במערה, של תלמידו אמיץ הלב, והמקום ממנו יצא קומץ הנזירים־לוחמים לסכן את חייהם כדי להגן על המולדת.

כך התפתח לו ז'אנר של אגדות ומעשיות על שאולין אשר לוקות באנכרוניזם, סילופי זמנים ושיבושי עובדות המשובצים בהתרחשויות בעלות מאפיינים על־טבעיים, תוך בלבול בין אלים המתוארים כגיבורים לבין גיבורים המתוארים כבני אלים (אוהמריזם). כל אלו הפכו לנראטיב שזכה לפופולריות אדירה. "אגדת שאולין" שימשה מקור השראה לאמנים, כגון ציירים, פסלים, משוררים וכאמור, מספרי סיפורים, שהפכו את אומנויות הלחימה לחלק בלתי נפרד מהחיים הטקסיים בכפרים, ממופעי תיאטרון וריקודים ועד לריטואלים דתיים (עמ' 335). מעשי הגבורה הסעירו את הדמיון והובילו למיני התארגנויות עממיות שונות ובעיקר משונות. ראשונה, של אומני לחימה, קהילה נזילה של נזירים נודדים (נוודי "הנהרות והאגמים", עמ' 127), שהערצה אליהם בקרב האוכלוסייה הלא משכילה הביאה את חלקם להאמין בטעות שהם בעצמם ישויות פולחניות. הם הופיעו

על כל במה, בפסטיבלים במקדשים, בירידים ועל במות תיאטרון וביניהם הסתובבו גם שרלטנים ששיווקו לצופים הנלהבים "גלולת עוצמה המרפאת הכל" שתעניק למי שייטול אותה כישורי לחימה מופלאים כשלהם (עמ' 246). קבוצה שניה הייתה של מתרגלים סהרוריים ושל מיליציות לוחמות קיצוניות שתרגלו טכניקות ברוח שאולין לחישול הגוף ולחוסן פיזי של "הכוח הפנימי" (עמ' 243). טכניקות המבוססות על שיטות מאגיות, שיקויים, סגנונות ריחוף ואפילו הכאה עצמית בנקודות הצ'י לחישול הגוף. לא רק לשם הפיכתו לחסון ולמוצק, אלא, כך הסבירו, בעזרת טכניקות של ריכוז מנטלי וסיבולת בדרגות קושי עולות, גם לחסין מפני כל פגיעה פיזית. ברטוריקה המלווה במונחים ציוריים שיווקו המתרגלים את הטכניקה המוכרת כיום מסרטי קומיקס על גיבורי-על. הם הכריזו כי, בעזרת אימון הגוף, ניתן "לרוצץ גולגולתו של טיגריס" ואת "צווארו של השור באבחת כף-יד" (עמ' 247), להקשיח את הגוף כך שחרב לא תוכל לחדור אליו, ולחשל את האנרגיה הפנימית כך שבכוח המחשבה אבן תיבקע לשתיים וקליע של כדור לא יצליח לחדור לגוף (עמ' 248). עליהם נוספו אומני לחימה שאינם נזירים שהשכירו את שירותיהם כשכירי חרב, וחלקם, לגודל הזוועה, גם ערכו מפגני ראווה בהם לחמו והביסו חיות פרא, אך לא לפני שעקרו לחיות האומללות את השיניים והציפורניים (עמ' 258).

שחר מביא עדויות של היסטוריונים שמוכיחים שבחלק נכבד מהמקרים, הקישור לשאולין היה מקרי בהחלט ולמרבת הפרסומים "אין דבר וחצי דבר עם המנזר" (עמ' 190). מקורם, כאמור, בסיפורים עממיים, בשיבוש של אירועים שהיו ובעיקר של אירועים שלא היו מעולם, וברישומים מזויפים שהופיעו בספרי הדרכה צבאיים ובאנציקלופדיות לניהול משק הבית אשר קשרו בינם לבין שאולין משיקולים אינטרסנטים מגוונים. העדויות ההיסטוריות מלמדות שההפך הוא הנכון. הגושפנקא הקיסרית המקורית אשר אפשרה לנזירים להתעלם מאיסור המלחמה הבודהיסטי פינתה את מקומה לאיסור מוחלט להילחם בשל חשש ממרידות או מקשרים בין נזירים לבין מורדים (עמ' 321 ו-323). רק במקרים בודדים לאורך ההיסטוריה הצבאית של סין, בצוק העיתים, נעזרו בשירותיהם.

למשל, במאה השש עשרה, כשפגשו לסיין שודדי ים יפנים, הגנרל יו דאיו (1504-1580) זימן שמונים נזירי שאולין שילחמו בהם לאחר שהצבא הסדיר כשל במשימה.⁴³ על כך אפשר להוסיף נקודת ציון היסטורית שיש לתת עליה את הדעת. אבק השריפה נכנס לשימוש בלחימה סדירה בסין כבר בראשית האלף השני (בזמן שלטונה של שושלת סונג), כך שלחימה בידיים חשופות או עם כלי נשק מסורתיים (חץ וקשת, חרב ומקל) איבדה את האפקטיביות שלה בלחימה מקצועית. לדידם של מלומדים בודהיסטים, עיקרה של התורה כלל לא נועד ללחימה אלא למטרות תרפויטיות ודתיות, אלא שזה כוחו מיתוס. מן המאה השבע-עשרה ואילך נזירי שאולין עצמם "אימצו בסופו של דבר את האגדה הדאואיסטית שלפיה בודהידהרמה הוא אבי אומנויות הלחימה שלהם." (עמ' 287), ובמאה התשע-עשרה ייחסו את התרגילים לבודהידהרמה, אשר זוהה מעתה רשמית כאב הקדמון של אומנות הלחימה של המנזר. כיום, ציורים המציגים את בודהידהרמה כאל לוחם מקשטים את קירות המנזר המחודש, וכך גם גיבור "ספר התמורות והגידים", ווי-טו, שפסלו מפאר את היכליו (עמ' 266).

כיצד ארע שרעיון המורכב כולו מדסיסי אמיתות היסטוריות, שברי אגדות עממיות ושיבוש של ספרות דתית הפך לפח שמן שהצית להבה שהעניקה לאגדת שאולין חיי נצח? התשובה לשאלה חורגת מגבולות טעמו התרבותי-אסתטי הקולקטיבי של העם הסיני ומלמדת שיעור מאלף על כוחה של תרבות לברוא מציאות. שכן, לו אומנויות לחימה היו משרתות למטרות לחימה בלבד, הן לא היו שורדות את מבחן הזמן, כי אם מאבדות את הרלוונטיות שלהן. הביקוש והעניין העולמי בקונג פו כיום, ועוד יותר מכך, הסתעפויותיו לאסכולות אומנויות לחימה נוספות ומגוונות שהתפתחו ממנו, יצאו מגבולות אסיה והתקבלו בכל העולם, מעידות על מהות עמוקה ואותנטית שאינה תלויה בזהות, קיומו או אי קיומו של מייסד זה או אחר. ראייה לכך שלעתים, כל מה שדרוש הוא ניצוץ בעיתוי הנכון שיצית רעיון ויהפוך לתנועה

.Guangxi, *Chinese Kung Fu*, p. 15 43

שתיצור דינמיקה אנרגטית סוחפת אדירה שתוביל לתהליכים משני סדרי עולם בעולם הממשי.

את הניצוץ יוצרת המחשבה העממית הקולקטיבית והצורך האנושי, הקמאי, חוצה מקום וזמן, באתוס גבורה ובגיבורי תרבות שאינו מבחין בין מזרח למערב.⁴⁴ שחר מביא פואמה שפרסם גו יאן־וו במאה השבע־עשרה ובה הוא מביע כמיהה להופעתו של מנהיג, גיבור ומושיע, שיעלה ויביס את הפולשים הזרים (שושלת צ'ינג, שהייתה כאמור, מנצ'ורית). גו מייחל לסיוע שיבוא מידי אגודות נזירים לוחמים "כדוגמת הנזיר ללא חת חוי־יאנג" (עמ' 303). בתקופת צ'ינג הרעיון התפשט ונפוצה אגדה על קומץ נזירים לוחמים שבזמן שריפת המנזר הצליחו לחמוק וברחו לדרום, שם הקימו אגודה לוחמת סודית ששמה "אגודת השמים והארץ". אגודות וסיפורים נקשרו לחבריה האמיצים ולפעולות הרואיות שלכאורה ביצעו. במאה התשע־עשרה נחשבה האגודה, בתפיסה העממית, לאחווה הגדולה והחזקה ביותר בדרום סין (עמ' 306-305). במה שונה האגדה על אחוות "אגודת השמים והארץ" המסתורית מהאמונה הנפוצה בקיומו ההיסטורי של המלך ארתור ואבירי השולחן העגול שנפוצו באנגליה בימי הביניים? במה שונות אגודות בודהידהרמה או שירי ההלל שנקשרו לנזיר חוי־קה מההילה המיוחדת שנקשרה למשל, לגיבור מסע הצלב השלישי, מלך אנגליה הנערץ ריצ'ארד לב הארי אשר, בין היתר, העניק כמחוות פיוס לטאנקארד, מלך סיציליה, את החרב האגדית אקסקליבור? או מההתייחסות הרומנטית של ההסתדרות הציונית ושל אגודות הספורט הלאומיות בראשית הציונות לדמותו של בר־כוכבא?⁴⁵ לא רק דמויות היסטוריות אלא גם ספרות פולקלור ובה מוטיבים על־טבעיים דומים ניתן למצוא בתרבויות העולם. למעשה, לכל

44 לא קיימת תשובה קנונית לשאלה מהי תרבות. הנושא נדון בהרחבה בשיח התרבות העכשווי ונכתבה עליו ספרות ביקורתית ענפה. עם האנתרופולוגים הבולטים של המאה ה-20 שעסקו בשאלה ניתן למנות את קלוד לוי־שטראוס, מרגרט מיד, קליפורד גירץ, רות בנדיקט, ריימונד ויליאמס, דויד שניידר ומרשל סלינס.

45 אודי כרמי, "האמריקניזציה של יהדות השרירים", עיונים, 32 (2019), עמ' 196.

אחד מהסיפורים העממיים, האגדות והמיתוסים אודות גבורת הנזירים-הלוחמים והאלים הלוחמים משאולין ניתן למצוא מקבילה. בודהידהרמה הגיע למנזר עם סנדל אחד, בדומה לנבואה שהתגשמה אודות יאסון, שבעקבותיה יצא למסע הארגונאוטים. טיה, אל המלחמה האיזירי במיתולוגיה הוויקינגית, הקריב את ידו כדי שהאלים יצליחו ללכוד את הזאב הנורא פנריה. אודין הקריב את עינו כדי לקבל את רשות אימיה, הענק השומר לשתות ממעין החכמה. בר כוכבא הגיבור נבגד והושם בכלוב, לפי שירו של לוי קיפניס, וגבר על אריה.⁴⁶ דוד מלך ישראל חי וקיים. בדומה לבודהידהרמה גם סר גארט מאורקני הסתיר את זהותו ובמשך שנה שמש כשולית טבח אלמוני ששרת את אבירי השולחן העגול בקמלוט עד האירוע שבו נחשפה זהותו במעשה גבורה. בדומה לכך, גם החשיבות שמייחסת המורשת הסינית למערת בודהידהרמה כמתחם מקודש שקולה לכבוד שחולק, למשל, עד היום העם הבריטי למערתו של מרלין הקוסם למרגלות ארמון טינג'ל בקרנוול, והעם היהודי למערת רבי שמעון בר יוחאי בפקיעין.

סמלי תרבות ואמונות עממיות היו מאז ומעולם, על כל הופעותיהם הסמנטיים, דרכו של היחיד להביע את עצמו ולהתמודד עם הסבל האנושי. האמונות, ובכללה הספרות שבעל-פה והספרות הכתובה, משרתת מבחינה זו ככלי מתווך לידע עממי. חוקר הדתות מירצ'ה אליאדה הסביר שמאחר שהלוגיקה הפנימית שעל-פיה מתארגנת המחשבה הסימבולית היא תמיד עקבית ושיטתית (בעלת תבניתיות קבועה), יכול אדם לנוע בחופשיות בין רובד אחד של מציאות למשנהו ולשאוב ממנו בטחון וכוח שמעניקים משמעות לקיומו האונטולוגי. בהתאם לכך, אתר גאוגרפי מקודש (למשל, מנזר שאולין) משרת כדימוי סימבולי מתווך לקשר הקוסמולוגי של האדם בין שמים לארץ.⁴⁷ הנרי באואר מוסיף על כך ומסביר שאותן אמונות ומעשיות שיש הרואים בהן "קשקוש" והבלים הן, למעשה,

46 לוי קיפניס, בר כוכבא, לחן מרדכי זעירא, 1930.

Mircea Eliade, *The Sacred and the Profane: The Nature of Religious Myth*, 47 *Symbolism, and Ritual within Life and Culture*, trans. by Willard R. Trask, New York 1987, pp. 39, 97.

שפה המאפשרת לצקת משמעות אותה אדם יכול לשאת. אנחנו מעדיפים וודאות על פני אי וודאות, הסביר באואר, ובאמצעותה מצליחים אנשים ליישב בין האמונות שלהם לבין המציאות:

Labeling a man or a belief "crank" or "crackpot" implies that the ideas concerned are incredible, obviously misguided. [however], the more valid and meaningful inquiry must begin by recognizing that it is characteristic of human beings to wish to believe and that, on the whole, we do believe that what we see, hear, read, is true, just so long as there are not definite and severe obstacles to believing.⁴⁸

הידע העממי שבנה את אגדת שאולין ואגדת בודהידהרמה ואחרים הוא תרגום של האופן שבו הדמיון האנושי מגיב למצבים של חוסר וודאות ומציאות כאוטית. הדמיון נוטל משברים השאולים בבסיסם מן התחום הבטחוני-פוליטי, גוזר מהם תובנות השאולות מן התחום הדתי-משיחי ויוצר משמעות סימבולית אשר תורמת להגברת הרווחה הנפשית. מסיבה זו, וכפי שגם ארע בסין הקיסרית, בזמנים של חוסר יציבות פוליטית "יתגלה" מנהיג, דמות אייקונית "גדולה מהחיים" שתזוהה כנבחר מכוח עליון ותהפוך לסמל תרבות נערץ. באורח פלא, גם יימצא אתר מקודש שיהפוך לאתר עלייה לרגל למאמינים. בעתות משבר וסכנה המוח טווה באופן אינטואיטיבי נרטיב השזור מאינספור אירועים בלתי קשורים ומרכיב מהם אשליה של הגיון וסדר קוסמי מארגן, ומאפשר סיפורים על קופי-על שנלחמים לצד נזירים-לוחמים ואלים מושיעים שמתגלים במצבי קיצון. במילים אחרות, התהוותה של ממשות החורגת מגבולות המדומה משרתת כאמצעי מטאפיזי ליצירת משמעות פשוטה ומובנת אשר מפעילה את הרגש ומחזקת את האמונה ואת התקווה

H. H. Bauer, *Beyond Velikovsky: The History of a Public Controversy*, Chicago 48
1984, p. 185

לישועה ולהגנה בעולם הממשי.

בביוגרפיה המפורסמת שלו על הדוכס ממרלבורו, וינסטון צ'רצ'יל כתב שמלחמות וקרבות הם אבני הדרך של ההיסטוריה.⁴⁹ ספרו של מאיר שחר הוא ראייה לכך, שכן העובדות ברורות. המחבר הוכיח שדת החמלה הבודהיסטית נזקקה להגנה צבאית. היוזמה של הנזירים לתקוף את גנרל ואנג משושלת סוי נבעה משיקולים אסטרטגיים הישרדותיים ונועדה להגן על המנזר (עמ' 208). חישובים פוליטיים הובילו אותם למסקנה שלשליטי טאנג יש סיכויים גדולים יותר לנצח במלחמה. "ההימור" הצליח והעניק להם גושפנקא קיסרית, עוצמה כלכלית וחשיבות אסטרטגית לדורי דורות. האירוע יצר זרמים אחרים, מקבילים ומנוגדים, והמציאות שנוצרה נדרשה לאפולוגטיקה דתית־מיסטית שתצדיק לחימה (שעניינה בהגדרה הוא סבל ואלימות) ובעיקר, תהפוך את תרגול אומנות הלחימה לכלי ריפוי לגוף ולנפש ואפילו לנתיב לגאולה רוחנית. אלא שלא הייתה זו דרך סלולה, המבוססת בהכרח על פילוסופיה בודהיסטית מובנית, אלא דווקא נתיב שהתמסר לצורך האנושי, האוניברסלי, במיתוס מארגן. במרכזו עמדה האדרת המקום כמקודש, בחירת המנהיג המייסד והנערץ, והאלהת הגיבור הלוחם למען המטרה הנעלה. מתוך כך, בזיכרון הקולקטיבי התקבע מנזר שאולין כמקום שבו התאפשר סינכרוניזם דתי שקיבץ תפיסות עולם משלוש הדתות הסיניות: האתיקה הקונפוציאנית, האלמוות הדאואיסטי וההארה הבודהיסטית שהתמזגו לאמת ערכית נעלה אחת. ואם נסכם במשפט אחד תשובה לשאלה מדוע מנזר שאולין שרד וזוכה היום לתחייה מחודשת, נאמר שהחסד האלוהי, כך מתברר, נוטה לאלו שיודעים לנוע בגמישות עם הזרימה של רוח העיתים ולזהות את מאווי הנפש, הצרכים והמצוקות האנושיות. נזירים לוחמים ומלומדים שהשכילו, במשך אלף וחמש מאות שנה, לאזן בין החומר לבין הרוח, לבחור בין שיקול דעת אסטרטגי חפץ חיים ותכלית מעשית לבין דבקות בעקרונות. בזכות היכולת לעטות צורה ולשנות צורה זכה מנזר שאולין לתחייה מחודשת

Winston Churchill, *Marlborough: His Life and Times*, Book One (2002 49

.(version

דניאלה גורביץ'

וכנראה גם לחיי נצח.

דניאלה גורביץ', הפקולטה למדעי הרוח אוניברסיטת בר אילן,
גוג'וֹ-דיוֹ-אוקינאוהה.